

ความหอมของข้าวหอมมะลิ
สุขสันต์ สุทธิผลไพบุลย์
อดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
วุฒิสภาธนาคารสมอง ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ

.....

ตามที่ทราบกันดีว่า เกษตรกรทางอำเภอบางคล้า กิ่งอำเภอราชสาส์น จ.ฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นแหล่งเดิมที่ปลูกข้าวหอมมะลิมานานกว่า 50 ปี โดยไม่เปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เลยยังมีความหอมอยู่ เมื่อปี 2493-94 กรมเกษตร กระทรวงเกษตร ได้ให้คุณสุนทร สีหะเนิน รวบรวมข้าวพันธุ์นี้ จำนวน 199 รวง แล้วนำไปคัดพันธุ์บริสุทธิ์ที่สถานีทดลองข้าวโคกสำโรง จ.ลพบุรี ต่อมากองบำรุงพันธุ์ กรมการข้าว ได้เปรียบเทียบข้าวพันธุ์นี้ในท้องถิ่นทางภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะกรรมการพิจารณาพันธุ์ให้ใช้ขยายพันธุ์ได้ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2502 โดยใช้ชื่อว่า ข้าวดอกมะลิ 105 ซึ่งเป็นข้าวเจ้าไวต่อแสงปลูกได้เฉพาะฤดูนาปีเท่านั้น ลักษณะใบสีเขียว ลำต้นสีเขียวอ่อน ความสูงประมาณ 138-150 เซนติเมตร ปลูกได้ในที่ลุ่มทั่วไปที่มีระดับน้ำลึกไม่เกิน 80 เซนติเมตร ทนทานต่อความแห้งแล้ง ทนดินเปรี้ยวเค็มได้ดีพอสมควร ต้านทานโรคใบจุดสีน้ำตาลและโรคขอบใบแห้งปานกลาง แต่ไม่ต้านทานโรคใบสีส้ม โรคไหม้และโรคใบหงิก ไม่ต้านทานเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล เพลี้ยจักจั่นสีเขียวและหนอนกอ ต้นข้าวอ่อนลุ่มง่ายเมื่อรวงข้าวสุกแก่ อายุเก็บเกี่ยวประมาณวันที่ 20 พฤศจิกายน ผลผลิตข้าวเปลือกค่อนข้างต่ำเฉลี่ยประมาณ 363 กิโลกรัมต่อไร่ เมล็ดข้าวเปลือกสีฟางยาวเรียวยาว น้ำหนักเบา ระยะพักตัวของเมล็ดข้าวนี้ประมาณ 43 วัน เมล็ดข้าวกลี้ยงยาว 7.5 มิลลิเมตร กว้าง 2.1 มิลลิเมตร หนา 1.8 มิลลิเมตร เม็ดข้าวสารใสดี แข็งแกร่งได้มาตรฐาน คุณภาพหุงต้มมีกลิ่นหอมอ่อนนุ่ม

จากการสำรวจตรวจดูแหล่งเดิมปลูกข้าวหอมนี้ที่หนาแน่นเป็นผืนใหญ่ รวมทั้งสอบถามข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรที่ปลูกข้าวดังกล่าว และดูแผนที่ดินของ จ.ฉะเชิงเทรา ปรากฏว่า ดินในแหล่งนี้เป็นชุดดินรังสิต ชุดดินองครักษ์ ชุดดินมหาโพธิ์ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มชุดดินของดินกรดกำมะถัน ที่มีทั้งหมด 9 ชุดดินด้วยกัน คือ ชุดดินองครักษ์ ชุดดินดอนเมือง ชุดดินรังสิต ชุดดินเสนา ชุดดินอยุธยา ชุดดินมหาโพธิ์ ชุดดินธัญบุรี ชุดดินบางน้ำเปรี้ยว ชุดดินฉะเชิงเทรา ชุดดินเหล่านี้บ้างเกิดจากการตกตะกอนของน้ำกร่อย บ้างเกิดจากการตกตะกอนของน้ำจืดบนตะกอนน้ำกร่อย ซึ่งมีเกลือสมุทรหรือโซเดียมคลอไรด์รวมอยู่ด้วย ผู้เขียนเคยปลูกข้าวหอมข้า้ที่เดิมในดินนาธรรมดาทั่วไป 2-3 ปี โดยไม่เปลี่ยนพันธุ์ข้าวเลยได้ข้าวสารไม่มีกลิ่นหอมเลย จึงมีความคิดที่จะใช้ประโยชน์ดังกล่าวว่า ชุดดินอะไรบ้างที่เหมาะสมปลูกข้าวนี้ ในอันจะเป็นแนวทางส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวนี้มีคุณภาพหอมดี แพร่หลายสนองความต้องการเพิ่มมากขึ้น ในการตรวจสอบ ติดตามวิเคราะห์ดูความหอมของข้าวพันธุ์นี้ด้วย ทั้งในที่นาของเกษตรกรภาคตะวันออก ภาคตะวันตก ภาคกลาง สถานีทดลองข้าวราชบุรีและโคกสำโรง ตามลำดับ โดยไม่เปลี่ยนพันธุ์ข้าวเลยเป็นเวลา 19-50 ปี พบว่า เป็นชุดดินองครักษ์ ชุดดินรังสิต ชุดดินมหาโพธิ์ ชุดดินดอนเมือง ชุดดินนครปฐม ชุดดินเดิมบาง ชุดดินโคกสำโรง โดยเฉพาะชุดดินสุดท้ายนี้มีลักษณะเหมือนชุดดินกุลาร้องไห้ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อสีเป็นข้าวสารเม็ดใสสวยหุงต้มแล้วมีกลิ่นหอมมาก โรงสีใน จ.ลพบุรี สระบุรี แยกกันซื้อให้ราคาสูง จากรายงานการสำรวจดินจังหวัดในภาคตะวันออกที่มีชุดดินองครักษ์ ชุดดินรังสิต ชุดดินมหาโพธิ์ ชุดดินดอนเมือง พอประมวลได้ดังนี้ นครนายก 412,793 ไร่ ปราจีนบุรี 389,217 ไร่ ฉะเชิงเทรา 283,938 ไร่ ชลบุรี 109,188 ไร่ ระยอง 23,845 ไร่ ตราด 3,285 ไร่ ภาคตะวันตกเฉพาะที่มีชุดดินนครปฐม ชุดดินเดิมบาง ได้แก่ สุพรรณบุรี 352,624 ไร่

นครปฐม 78,444 ไร่ ราชบุรี 49,481 ไร่ เพชรบุรี 25,769 ไร่ ภาคกลางมีลพบุรีจังหวัดเดียวที่มีชุดดินโคก
สำโรง 34,400 ไร่ นอกจากนี้ ในแต่ละจังหวัดของ 3 ภาค นี้มีชุดดินที่เหมาะสมของภาคอื่นด้วย

สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คุณเฉลียว แจ่มไพโร อดีตผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านสำรวจจำแนก
และวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน และอดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้ชี้แจงว่า
จากการสังเกตและประสบการณ์ปฏิบัติงานในภาคนี้ เวลา 35 ปีที่ผ่านมา มีดินนา 5 ชุดด้วยกันที่เหมาะสมมาก
กับข้าวพันธุ์นี้ คือ ชุดดินร่อยเอ็ดทั่วไป ชุดดินร่อยเอ็ดดินร่วน ชุดดินกุลาร้องไห้ ชุดดินท่าตูม ชุดดินนครพนม
ซึ่งปลูกซ้ำที่เดิมด้วยการไม่เปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าวก็ปีก็ตาม ยังมีความหอมอยู่ยงคงกระพันเสมอ ผู้เขียนได้
ตรวจดูรายงานการสำรวจดิน 19 จังหวัดในภาคนี้แล้ว จะเห็นว่ามีดินนา 5 ชุดนี้ รวมกันประมาณ 22.6 ล้านไร่
หรือร้อยละ 66.5 ของพื้นที่นาภาคนี้ 34 ล้านไร่ จังหวัดที่มีชุดดิน 5 ชุดนี้ คือ อุบลราชธานี ยโสธร
อำนาจเจริญ รวม 3,026,556 ไร่ สุรินทร์ 3,00,670 ไร่ บุรีรัมย์ 2,634,659 ไร่ ศรีสะเกษ 2,472,981 ไร่
ขอนแก่น 1,768,814 ไร่ นครราชสีมา 1,656,192 ไร่ มหาสารคาม 1,546,890 ไร่ ร้อยเอ็ด 1,509,907 ไร่
อุดรธานีและหนองบัวลำภู รวม 1,400,162 ไร่ กาฬสินธุ์ 900,690 ไร่ สกลนคร 781,934 ไร่ นครพนมและ
มุกดาหาร รวม 737,421 ไร่ ชัยภูมิ 648,931 ไร่ หนองคาย 471,762 ไร่ และ เลย 2,244 ไร่ การที่ชุดดิน
เหล่านี้เหมาะกับข้าวพันธุ์นี้อย่างยิ่งเพราะมีเกลือสินเธาว์อยู่ข้างใต้ เนื่องจากสมัยดึกดำบรรพ์โลกล้านปีภาคนี้
เคยเป็นทะเลมาก่อน ข้าวสารที่ได้เม็ดยาวเรียวยาวใสสวยมากเป็นที่ต้องการของตลาดผู้บริโภคมากกว่าชุดดินที่
ปลูกในภาคอื่น ในการนี้สันนิษฐานว่า ธาตุโซเดียมเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ข้าวพันธุ์นี้มีกลิ่นหอม

ส่วนภาคใต้ก็มีชุดดินรังสิต ชุดดินมหาโพธิ์ ชุดดินดอนเมือง เช่นเดียวกับทางภาคกลางที่ปลูกแล้ว
มีความหอมมี อยู่ใน จ.สุราษฎร์ธานี 39,722 ไร่ ปัตตานี 13,526 ไร่ สงขลา 7,244 ไร่ ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุงได้
ปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 เป็นพันธุ์คัดพันธุ์ในบริเวณศูนย์ฯ ซึ่งเป็นชุดดินแกล้ง ตั้งแต่ปี 2526-33 โดยไม่
เปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เลย จากการวิเคราะห์พบว่าความใสของเม็ดข้าวสารอยู่ในชั้นพอใช้ได้ แต่ความขาวและ
อัตราส่วนการยึดตัวของข้าวสุกต่ำกว่ามาตรฐาน กล่าวคือ สีคล้ำไม่ขาวและไม่ยาวเท่าที่ควร ตามลำดับ ดังนั้น
พอจะอนุมานได้ว่า ชุดดินแกล้งเหมาะที่จะปลูกข้าวพันธุ์นี้ เพราะปลูกมาแล้ว 8 ปี ยังมีคุณสมบัติต่างๆ พอใช้
โดยเฉพาะกลิ่นหอมอยู่ในชั้นพอใจ จากการตรวจรายงานสำรวจดินใน 14 จังหวัดภาคใต้ มีชุดดินนี้อยู่ใน
เฉพาะ จ.สงขลา 171,848 ไร่ พัทลุง 123,252 ไร่ สตูล 51,309 ไร่ ปัตตานี 40,537 ไร่ ชุมพร 37,980 ไร่ ตรัง
18,105 ไร่ สุราษฎร์ธานี 15,309 ไร่ กระบี่ 3,672 ไร่ ถ้าปลูกตามคำแนะนำของ คุณเสถียร พรหมชัยนันท์
อดีตผู้อำนวยการสถานีทดลองข้าวนครศรีธรรมราช โดยเลื่อนช่วงการปลูกก็สามารถปลูกได้เช่นกับภาคอื่น

ในการตรวจดูรายงานสำรวจดิน 17 จังหวัดภาคเหนือปรากฏว่ามีชุดดินนครปฐม ชุดดินเดิมบาง
ชุดดินร่อยเอ็ดทั่วไป ชุดดินท่าตูม ชุดดินนครพนม ใน จ.นครสวรรค์ 435,894 ไร่ กำแพงเพชร 304,541 ไร่
พิจิตร 251,189 ไร่ อุทัยธานี 245,924 ไร่ พิษณุโลก 209,767 ไร่ เพชรบูรณ์ 204,615 ไร่ สุโขทัย 184,691 ไร่
ลำปาง 51,541 ไร่ อุตรดิตถ์ 37,281 ไร่ ตาก 17,286 ไร่ ลำพูน 1,653 ไร่ แต่เนื่องจากภาคนี้ไม่มีแหล่งเกลือ
อยู่ข้างล่าง เมื่อปลูกไปจะได้ข้าวมีความหอมน้อยหรือไม่มี ต้องเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ ทุก 3 ปี

เนื่องจากข้าวขาวดอกมะลิ 105 ไม่ค่อยตอบสนองต่อปุ๋ยให้ผลผลิตข้าวเปลือกเพียงประมาณ
500 กก.ต่อไร่ สู้ข้าว กข ไม้ได้ซึ่งใส่ปุ๋ยเคมี 30-50 กก. ให้ผลผลิต 800-1,000 กก.ต่อไร่ เมื่อหักค่าใช้จ่ายแล้วมี
รายได้มากกว่าข้าวหอมดังกล่าว ฉะนั้นเกษตรกรในเขตชลประทานจึงไม่สนใจปลูกข้าวพันธุ์นี้ แต่เกษตรกรใน
เขตนาฝืนโดยเฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือยอมรับนิยมปลูก นับตั้งแต่ปี 2524 สถาบันวิจัยข้าว กรม
วิชาการเกษตร ได้ประกาศข้าว กข 23 เป็นข้าวพันธุ์ดีไม่มีกลิ่นหอมแนะนำให้ปลูกได้ทั้งนาปีและนาปรัง โดยที่
ลักษณะเม็ดข้าวสารคุณภาพหุงต้มคล้ายใกล้เคียงกับข้าวหอมนี้ พ่อค้าโรงสีจึงให้ราคาสูงกว่าข้าว กข พันธุ์อื่น

เพื่อเป็นแรงจูงใจติดยึดให้ปลูกกันมากขึ้น แล้วใช้ปนกับข้าวหอมมะลิในอัตราส่วนเล็กน้อยต่างกัน ตามแต่ผู้ซื้อจะพอใจ แต่ขณะนี้เกษตรกรนิยมปลูกข้าวพันธุ์ชัยนาท 1 ซึ่งเป็นข้าวแข็งเพราะได้น้ำหนักข้าวเปลือกมากกว่าพันธุ์อื่น พ่อค้าโรงสีนำมาปนกับข้าวหอมนี้คุณภาพหุงต้มไม่กลมกลืนกัน ต่างประเทศต้องส่งกลับคืนทำความเสียหายทางเศรษฐกิจมากและเสียชื่อเสียงความเชื่อถือเสียลูกค้า

อนึ่ง ถ้าหากจะจัดทำแผนส่งเสริมปลูกข้าวหอมที่ถูกต้อง กรมพัฒนาที่ดินควรได้รับบทบาทสำคัญในการจัดทำแผนที่ดินในจังหวัด อำเภอที่ต้องการส่งเสริม โดยยึดถือชุดดินดังกล่าวข้างต้น ทั้งหมดเป็นพื้นที่เป้าหมายหลัก เพื่อได้ข้าวหอมดีมีกลิ่นหอมเป็นที่พึงพอใจของผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศ พร้อมทั้งกำหนดมาตรฐานคุณภาพข้าวนี้ให้ปฏิบัติได้ในการค้า นอกจากนี้ จะต้องดำเนินการแพร่กระจายพันธุ์ให้มากที่สุด และแนะนำให้เกษตรกรรู้จักเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ดีบริสุทธิ์แบบวิธีง่ายๆ ไว้ปลูกในปีต่อไป เพื่อลดภาระหน้าที่และเงินงบประมาณที่ใช้ในการผลิตข้าวพันธุ์หลัก พันธุ์ขยายได้อีกด้วย

.....